

Klaudia Marczyová

René Petráš : Menšiny v komunistickém Československu

Právní a faktické postavení národnostních menšin v českých zemích v letech 1948 – 1970
Praha: Eurolex Bohemia, a.s. a VIP Books s.r.o., 2007. 492 s., ISBN 978-80-87134-35-1 (VIP Books s.r.o.) a ISBN 978-80-7379-011-0 (EUROLEX BOHEMIA a.s.)

Autor, právník a historik, sa vo svojej knihe zaoberá postavením menšín, predovšetkým národnostných menšín v Československu, vo vybranom časovom období rokov 1948 – 1970, v časoch komunistického režimu.

Recenzované dielo pozostáva z 11 kapitol a príloh, je zamerané na otázky, ktoré i v súčasnosti rezonujú spoločnosťou, či už v Slovenskej republike, v Českej republike, alebo vôbec v krajinách Európskej únie i v celosvetovom meradle, otázky súvisiace s postavením národnostných minorít a garanciou ich práv a slobôd.

Vymedzenie problému, problému menšín v histórii českých krajín a Československa, je obsahom *prvej úvodnej kapitoly*, a ako autor sám uvádza, i dnes je to problém významný a bohužiaľ taktiež často spolitizovaný. Záujem historikov o tieto otázky je pomerne značný, ale aj tak zostávajú mnohé okruhy mimo pozornosti bádateľov, ba niektoré z kľúčových problémov nie sú komplexne spracované. Takým prípadom sú aj komplikované súvislosti právneho postavenia menšín v Československu v danom období, čo sa stalo predmetom záujmu skúmania a spracovania v tejto podobe na niektorých miestach s dôrazom na postavenie minorít v Čechách, marginálne na Slovensku. Autor v úvode objasňuje i samotný názov publikácie, ktorý môže evokovať iné oblasti, zdôvodňuje i konkrétne časové obdobie, ktorému venoval pozornosť, keďže obvyklým v historických prácach je určenie obdobia rokov 1945 – 1989, a približuje pramene, z ktorých čerpal svoje poznatky. Gro práce pozostáva z archívneho štúdia problematiky, čo zároveň vysvetľuje, prečo nebolo možné detailne či osobitne rozoberať postavenie menšín i na Slovensku v danom období.

Prehľad použitých prameňov, využitie archívnych materiálov svedčí skutočne o neľahkej a precíznej práci autora, ktorý však v danej oblasti už nie je nováčikom (niektoré vlastné publikácie k danej problematike sú uvedené v Prameňoch – str. 429 – 430). Náročnosť úlohy spočíva i v nedostupnosti autentických prameňov zachytávajúcich reálne postavenie národnostných menšín v povojnovom, socialistickom Československu, resp. existencii materiálov i tlače z tých rokov cenzurovaných, a tak musel autor pre čo najobjektívnejšie spracovanie siahnuť i do materiálov z archívu ministerstva vnútra, využíval neverejné, či dokonca tajné dokumenty, čo je predzvesťou podania informácií čitateľovi z iného uhla a nepochybne zaujímavým spôsobom.

Problematike postavenia národnostných menšín sú venované viaceré diela, zaoberajúce sa touto otázkou i v historickom kontexte, avšak táto publikácia ponúka nový pohľad, odкрýva otázky roky zastierané režimom. Právnú históriu ako dominantný aspekt však bolo potrebné skúmať i v súvislosti s poznatkami etnológov, sociológov alebo ďalších odborníkov spoločenskovedných disciplín. Kniha predkladá množstvo nových informácií, konfrontuje právnú stránku s reálnym postavením národnostných (náboženských) menšín. História svedčí a autor odhaľuje tieto nezrovnalosti, čo len znásobuje potrebu a prínos recenzovanej publikácie.

Obsah knihy je štruktúrovaný veľmi premyslene, jednotlivé kapitoly majú logickú nadväznosť a pilierom viacerých kapitol (II. – VIII.) je konkrétne časové obdobie, uvedené i v názve kapitoly. Ako už bolo naznačené, I. kapitola je zároveň vstupom do problematiky, čo uvítajú nielen čitatelia, ktorí sa nezaoberajú danou oblasťou. I keď nosnou témou sú menšinové otázky až od roku 1948, predsa len autor približuje postavenie minorít i v období prvej ČSR (*II. kapitola*), ich práva vo vnútroštátnych normách a zmiňuje sa aj

o medzinárodnoprávnej ochrane. Osobitná pozornosť je venovaná špecifikám rómskej (cigánskej) otázky, čo má svoje opodstatnenie jednak pre pochopenie ďalších súvislostí, ale aj z dôvodu osobitostí rómskej národnostnej menšiny ako jednej z menších žijúcich na území Československa, ktorej sa autor v kontexte s danou témou venuje i v nasledujúcich častiach. Špecifikom je už len samotný fakt, že táto menšina nebola uznaná za národnostnú skupinu, čo len komplikovalo situáciu.

V ďalších kapitolách je dodržaná istá koncepcne analogická systematika analýzy problému. Vychádzajúc zo všeobecných poznatkov o menšinách v období pred nastolením komunizmu, autor postupne prechádza ku konkretizovaniu problémov menšiny nemeckej, maďarskej, poľskej, rusínskej – ukrajinskej, židovskej, rómskej – cigánskej, či ako novej – slovenskej (takto uvedenej v kapitole III.), obdobne i v nasledujúcich kapitolách – IV., vymedzenej obdobím rokov 1948 – 1953 atď. Nie je možné na tomto mieste popísať všetky okolnosti, ktoré mali vplyv na postavenie národnostných menšín, je to obsahom knihy, z čoho vyplýva, že ich situácia v určitých obdobiach bola značne komplikovaná, nerešpektovali sa ich práva, ich pozícia bola podmienená a determinovaná viacerými faktormi, spoločensko-politickou klímou, vojnovými a povojnovými udalosťami, reformou verejnej správy a pod. Príslušníci menšín žili často na okraji spoločnosti, neboli plnoprávnymi občanmi štátu. Zložitost' vzťahov autor popisuje interesantným spôsobom, štýlom prístupným širokému okruhu čitateľov.

Každá kapitola – podľa môjho názoru – si zasluhuje osobitnú pozornosť, a tak možno už len doplniť – VII. kapitola, kde sa autor sústredil na obdobie rokov 1968 – 1969 a podmienky prijatia ústavného zákona č. 144/1968 Zb. o postavení národností, ako aj riešenie slovenskej otázky v Československu. Ďalšia kapitola zachytáva obdobie, keď dochádza k zmrazeniu menšinovej problematiky, obdobie tzv. normalizácie, ktoré prináša len minimum zmien, keďže u niektorých národností sa začali prejavovať prvky asimilácie (Nemci, Maďari).

Rámec právneho postavenia menšín dotvára i medzinárodný aspekt, vplyv menšinovej problematiky na medzinárodné vzťahy, čo taktiež podliehalo zmenám. Zásadný zlom v prístupe k riešeniu tejto otázky na medzinárodnej báze dochádza po skončení vojny – povojnová ČSR odmietala medzinárodnú ochranu menšín.

Za nezvyčajnú možno označiť predposlednú kapitolu s názvom *Menšiny v komunistických zemiach a marxistická teória národnostnej problematiky*, čo je téma, ktorá je podľa môjho názoru v súčasnosti skôr tabuizovaná a pre mladšie generácie neznáma. Z toho dôvodu sa javí ako vhodné objasnenie podstaty tejto teórie, čo doplní obraz vnímania menšín v období socialistického štátu.

Záver ako posledná kapitola je zároveň stručným zhrnutím skúmanej oblasti, prezentovaním hlavných téz autora o zmenách a postavení menšín, osobitostiach niektorých národnostných skupín.

Predložená publikácia JUDr. PhDr. René Petráša, PhD., má nepochybne veľký význam nielen pre odborníkov zaoberajúcich sa danou oblasťou, keďže vyplňa isté medzery v súčasných dielach a popisuje nové reály, ale aj pre študentov vysokých škôl ako súčasť výučby právnych dejín, vstup do problematiky (ústavno)právnych otázok národnostných menšín a vôbec pre širokú verejnosť. I keď by sa mohlo zdať, že ide o publikáciu, ktorá mapuje situáciu len českých pomerov, treba znova poznamenať, že kniha zachytáva obdobie spoločného československého štátu, teda i situáciu na Slovensku a na niektorých miestach upriamuje pozornosť práve týmto smerom.

Aktuálnosť a závažnosť problému podčiarkuje i skutočnosť, že táto publikácia vychádza ako výsledok grantového projektu *Právni a faktické postavenie národnostných menšín v českých zemiach v letech 1948 – 1970*, ako aj fakt, že sa týmito otázkami zaoberajú i ďalší odborníci z rôznych oblastí, tak isto treba vyzdvihnúť neutíchajúci záujem samotného

autora, ktorý sa naďalej venuje otázkam postavenia menšín, a tak je možné očakávať v budúcnosti ďalšie diela v nadväznosti na tému predkladanej publikácie.

pplk. JUDr. Klaudia Marczyová, PhD.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra verejnoprávnych disciplín
tel: 09610 57 263
e-mail: marczyov@minv.sk